

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Aftonbladet Hierta AB ./ riksåklagaren ang. husrannsakan

(Svea hovrätts beslut den 12 juni 2015 i mål Ö 4834-15)

Högsta domstolen, som förordnat att Solna tingsrätts beslut den 26 maj 2015 i mål B 4188-15 tills vidare inte får verkställas, har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara skriftligen på överklagandet.

Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts beslut och avstyrker att prövningstillstånd meddelas.

Då det är fara i dröjsmål hemställer jag om mycket skyndsamt handläggning.

Bakgrund m.m.

Den 24 maj 2015 rånades butiken Guld i Kista Galleria. Beväpnade män tillgrep gods till ett okänt värde och flera skott avlossades. I samband med rånet spreds fotanglar ut på platser som kan ha använts som flyktvägar. Polisen misstänker att åtminstone nio personer är inblandade i rånet. För närvarande är tre personer häktade såsom på sannolika skäl misstänkta för grovt rån. Identiteterna på flera andra gärningspersoner är okända. Två personer, som åkte på en moped, iaktogs när de spred ut fotanglar. Försöken att identifiera dessa har inte gett något resultat.

Aftonbladet har publicerat bilder på personer som kan misstänkas vara männen på mopeden. Ansiktena har vid publiceringen maskerats. Åklagaren och polis vill ha tillgång till bilderna omaskerade. Bilderna överfördes digitalt till Aftonbladet av en person som vill vara anonym och till synes i publiceringssyfte.

Domstolarna

Solna tingsrätten förordnade i beslut den 26 maj 2015 (mål nr B 4188-15) att husrannsakan får företas på Aftonbladets redaktion i syfte att eftersöka och beslagta den IT-enhet/IT-enheter som innehåller omaskerade bilder av

misstänkta gärningsmän. I det nu överklagade beslutet avslag Svea hovrätt Aftonbladets överklagande.

Överklagandet

Aftonbladet yrkar att förordnandet om att husrannsakan får företas på tidningens redaktion i syfte att eftersöka och beslagta den IT-enhet/IT-enheter som innehåller omaskerade bilder av misstänkta gärningsmän ska hävas.

I sak görs gällande att husrannsakan som beslutats i syfte att genomföra beslag står i strid med förbudet i 27 kap. 2 § rättegångsbalken och att åtgärden inte är proportionerlig enligt 27 kap. 1 § tredje stycket och 28 kap. 3 a rättegångsbalken.

Som skäl för prövningstillstånd anförs bl.a. följande. Frågan om skyddet för sekretessbelagda uppgifter som är elektroniskt lagrade har varit föremål för behandling i olika sammanhang under relativt lång tid. Rättsläget betecknas som osäkert, vilket anses otillfredsställande (se t.ex. JK:s beslut 2007-12-19 i Dnr 6372-07-31). Det är av betydelse för rättstillämpningen att få prövat skyddet för sekretessbelagda uppgifter enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen (TF) som finns lagrade på den aktuella bildfilen och även det proportionella i att tillåta efterforskningar i sådan omfattning som beslutet faktisk tillåter.

Grunderna för min inställning

Hovrätten har i sitt beslut anfört följande angående den rättsliga regleringen.

Bestämmelser om husrannsakan

Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa, får husrannsakan företas i hus, rum eller slutet förvaringsställe för att bl.a. söka efter föremål som kan tas i beslag (28 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken, RB). Hos annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får husrannsakan – med vissa undantag som inte är aktuella här – dock företas bara om det finns synnerlig anledning att det vid rannsakingen ska anträffas föremål som kan tas i bl.a. beslag (andra stycket).

I 28 kap. 3 a § RB kommer den s.k. proportionalitetsprincipen till uttryck, dvs. att en husrannsakan endast får beslutas om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Bestämmelser om journalisters källskydd

Regler om journalisters källskydd finns i bl.a. tryckfrihetsförordningen (TF). Enligt 1 kap. 1 § tredje stycket TF står det var och en fritt att meddela uppgifter och underrättelser i vilket ämne som helst till bl.a. journalister och tidningsredaktioner för offentliggörande i tryckta skrifter m.m. En meddelare har rätt att vara anonym (3

kap. 1 § TF). Den som har tagit emot en uppgift för publicering har, med vissa undantag, tystnadsplikt beträffande meddelarens identitet (3 kap. 3 § TF).

Bestämmelser om beslag och beslagsförbud m.m.

Av 27 kap. 1 § första stycket RB följer bl.a. att föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott får tas i beslag. I 27 kap. 2 § RB föreskrivs dock att en skriftlig handling inte får tas i beslag, om dess innehåll kan antas vara sådant som någon som avses i 36 kap. 5 § RB inte får vittna om, och handlingen innehas av honom eller av den till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Av 36 kap. 5 § sjätte stycket RB framgår att beslagsförbudet innefattar material som omfattas av källskyddet i bl.a. TF.

Enligt ordalydelsen i 27 kap. 2 § RB omfattar dock regeln om beslagsförbud endast skriftliga handlingar. Det har därför ansetts att bestämmelsen inte är direkt tillämplig på elektroniskt lagrad information och saken har diskuterats i olika sammanhang, se t.ex. promemorian ”Brott och brottsutredning i IT-miljö” (DS 2005:6), JK:s beslut 2007-12-19 i dnr 6373-07-31, JO:s beslut JO 2009/10 s. 80 och JO 2012/13 s. 169.

I betänkandet ”Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m.” SOU 2011:45 s. 352 f. har också vissa förslag på författningsändringar lämnats. Se även betänkandet ”Europarådets konvention om it-relaterad brottslighet” SOU 2013:39 s. 145 f.

Hovrätten uttalar i sina beslutsskäl bl.a. följande.

Om ett visst föremål inte får tas i beslag, t.ex. på grund av regeln om beslagsförbud i 27 kap. 2 § RB, får inte heller en husrannsakan för att söka efter föremålet genomföras (se t.ex. Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3:e uppl. s. 565). Den första frågan är således om de aktuella bilderna omfattas av beslagsförbud.

Aftonbladet har uppgett att bilderna överfördes digitalt till tidningen i en bildfil genom en s.k. app. I appen har meddelaren lämnat kontaktuppgifter och de följer med informationen på bilden. Enligt Aftonbladet innehåller bildfilen således information som omfattas av tystnadsplikten i 3 kap. 3 § TF, det s.k. källskyddet. Därigenom skulle ett beslagsförbud gälla och följaktligen får inte heller en husrannsakan på redaktionen äga rum. Åklagaren har å sin sida gjort gällande bl.a. att information som är att hänföra till källskyddet kan avlägsnas och att tingsrättens beslut inte heller ger polisen rätt att ta del av uppgifter rörande vem som fotograferat eller lämnat bilderna till Aftonbladet.

Som framgått är regeln om beslagsförbud inte direkt tillämplig på elektroniskt lagrad information. Men utgångspunkten för hovrättens prövning är ändå att det finns skäl att behandla sådan information på samma sätt som om den hade återfunnits i en skriftlig handling (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, Zeteo, kommentaren till 27 kap. 2 § RB). Andra frågor som uppkommer i sammanhanget är om den information som omfattas av källskyddet, t.ex. kontaktuppgifter till den som skickat in bildfilen, är avskiljbar från bilderna som sådana och vad åklagarens begäran de facto tar sikte på.

JO Axberger har uttalat att kravet på skydd för anonyma uppgiftslämnare inte kan sträckas så långt att varje annars lagenlig undersökning av elektroniskt lagrad information är förbjuden så snart informationen kan antas inkludera journalistiskt arbetsmaterial. Undersökningar som inte tar sikte på uppgifter som omfattas av källskydd, och som genomförs så att risken minimeras för att sådana uppgifter oavsiktligen kommer fram är, enligt hans mening, inte oförenliga med gällande grundlagsbestämmelser (JO 2012/13 s. 169). Hovrätten instämmer i denna bedömning.

Med detta sagt kan hovrätten konstatera att åklagarens begäran *inte* tar sikte på några uppgifter som omfattas av källskyddet utan den avser endast bilderna som sådana för att polisen sedan med hjälp av dessa ska kunna identifiera två misstänkta gärningsmän till rånbrottet – ett mycket allvarligt brott utfört med skjutvapen. Åklagaren har också uppgett bl.a. att polisen inte får söka efter något annat än aktuella bilder samt att verkställigheten av husrannsakan ska vara transparent och att representanter för Aftonbladets redaktion ska ha full insyn i de åtgärder som polisen vidtar vid verkställigheten. Ett sådant förfaringsätt är också i linje med de åklagarens principer som synes gälla i liknande fall (se mer om detta i ovan gjorda hänvisningar). Enligt hovrättens uppfattning bör därför en undersökning av aktuell bildfil kunna genomföras på ett sätt som minimerar risken för att uppgifter som omfattas av källskyddet kommer fram. För det fall det finns vissa källskyddade uppgifter på själva bilderna torde dessa således kunna avlägsnas eller maskeras.

Aftonbladet har vidare anfört bl.a. att begreppet ”IT-enhet/IT-enheter” är oklart och att allt från en enskild fil till hårddiskar och servrar där filen lagrats kan åsyftas, vilket måste anses vara oproportionerligt med hänsyn till intresset av att skydda publicistiskt material som omfattas av t.ex. tryckfrihetsrätten. Hovrätten noterar visserligen att åklagarens begäran – av i och för sig förståeliga skäl – inte är begränsad till en viss IT-enhet. Men enligt hovrätten finns det inte något som hindrar Aftonbladet från att minimera risken att polisen går igenom i sammanhanget ovidkommande enheter genom att vid verkställigheten tillhandahålla den aktuella IT-enheten. Som åklagaren påtalat är en annan möjlighet att Aftonbladet på egen hand tar fram bilderna och överlämnar dessa till polisen. I ett sådant fall kan möjligen behovet av en husrannsakan bortfalla (se Gunnel Lindberg, a.a. s. 579).

Sammantaget konstaterar hovrätten att de grundläggande förutsättningarna för husrannsakan är uppfyllda och att åtgärden inte heller syftar till att beslagta ett föremål som omfattas av regeln om beslagsförbud. Något hinder mot husrannsakan på den grunden finns således inte. Enligt hovrätten är det också klart att det föreligger synnerlig anledning att vidta åtgärden eftersom det finns omständigheter som påtagligt visar att man med fog kan förvänta sig att man kommer att påträffa det sökta föremålet (se Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 28 kap. 1 § RB). Slutligen uppkommer frågan om åtgärden är förenlig med proportionalitetsprincipen i 28 kap. 3 a § RB. Vid en husrannsakan på en tidningsredaktion ska nämligen bl.a. risken för tredjemansskada vägas in (se Gunnel Lindberg, a.a. s. 579 f.). Å andra sidan ska beaktas att bilderna kan ha betydelse i en utredning om allvarlig brottslighet, möjligen kan två misstänkta gärningsmän identifieras. Med beaktande av de uttalanden som gjorts i det föregående anser hovrätten vid en samlad bedömning, i

likhet med tingsrätten, att begärd husrannsakan får anses proportionerlig. Aftonbladets överklagande ska därför avslås.

Min bedömning

Lika med hovrätten anser jag att de grundläggande förutsättningarna för husrannsakan är uppfyllda och att åtgärden inte heller syftar till att beslagta ett föremål som omfattas av regeln om beslagsförbud. Något hinder mot husrannsakan på den grunden finns således inte. Jag vill därvid särskilt framhålla att åklagaren i hovrätten kompletterade grunden för sitt yrkande genom att ange att husrannsakan syftar till att beslagta 1) den IT-enhet/de IT-enheter som innehåller de omaskerade bilderna av misstänkta gärningsmän eller 2) omaskerade bilder av de personer som finns med på de publicerade bilderna (se hovrättens aktbilaga 6). Enligt uppgift från åklagaren var avsikten därmed att tydliggöra att det är fullt tillräckligt att polis och åklagare får del av utskrivna papperskopior av bilderna i omaskerat skick, vilket åklagaren även framfört i telefonsamtal med Aftonbladets ansvarige utgivare.

Jag instämmer också i hovrättens bedömning att det föreligger synnerlig anledning att vidta åtgärden eftersom det finns omständigheter som påtagligt visar att man med fog kan förvänta sig att man kommer att påträffa det sökta föremålet.

Frågan är då om åtgärden kan anses proportionerlig. Vid en sådan prövning är det av betydelse huruvida ändamålet med åtgärden kan uppnås med mindre ingripande medel. Som åklagaren angett i sin ansökan om husrannsakan är syftet med åtgärden att få tillgång till de aktuella bilderna i omaskerat skick. Åtgärden är således vare sig inriktad på att få tillgång till IT-enheten som sådan eller för att få tillgång till några uppgifter som omfattas av källskyddet. Ett förordnande där Aftonbladet föreläggs att till rätten tillhandahålla de aktuella bilderna i omaskerat skick (edition) hade således i och för sig varit tillräckligt för att uppnå åklagarens syfte, vilket är en åtgärd som måste anses mindre ingripande än att det genomförs en husrannsakan på Aftonbladets redaktion.

Aftonbladet har dock, trots att detta är och varit fullt möjligt, valt att inte lämna över bilderna frivilligt. Mot denna bakgrund och då det med hänsyn till den föreliggande förundersökningen är fara i dröjsmål är det min uppfattning att ett editionsföreläggande i detta fall inte hade varit någon framkomlig väg. Det ska därvid också påpekas att Högsta domstolen i NJA 2003 s. 107 uttalat att åklagarens syfte med att få fram identiteten på en person som kan misstänkas ha begått det brott förundersökningen avser inte kan uppnås genom editionsföreläggande.

Den nu aktuella förundersökningen syftar till att utreda ett grovt rån där skjutvapen har använts. Tre personer sitter häktade såsom på sannolika skäl misstänkta för delaktighet i rånet. Polis och åklagare misstänker att ytterligare

minst sex personer deltagit i rånet, varav två är de personer som syns på de aktuella bilderna. Efter att flera andra utredningsåtgärder prövats står det vidare klart att sistnämnda två personer inte kan identifieras med mindre än att polis och åklagare får tillgång till de nu aktuella bilderna i omaskerat skick. Verkställigheten av beslutet om husrannsakan m.m. kan genomföras på ett sätt som minimerar risken för att polisen av misstag får del av källskyddade uppgifter. Inte minst genom att Aftonbladet själv tar fram bilderna i omaskerat skick där all information som kan leda till att källan röjs avlägsnats. Mot denna bakgrund och då det enda tillgängliga medlet som står till buds för att föra brottsutredningen framåt är en husrannsakan i syfte att ta del av de aktuella bilderna i omaskerat skick står det enligt min uppfattning klart att skälen för åtgärden (att möjliggöra utredningen av ett mycket grovt och samhällsfarligt brott) uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Med hänsyn till åklagarens uttalade syfte med åtgärden och med den försiktighet åtgärden är planerad att verkställas kan inte heller den omständigheten att tingsrättens beslut rent formellt möjliggör en mer omfattande undersökning av de aktuella IT-enheterna medföra att beslutet ska anses oproportionerligt. Aftonbladets överklagande bör därför avslås.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Såväl JO som JK har i olika sammanhang framfört att det är mycket otillfredsställande att det saknas en tydlig författningsreglering av hur reglerna om beslag ska tillämpas på elektroniska handlingar och att det finns ett tydligt behov av att rättsläget klargörs. Dessa och närliggande frågor har också utretts i olika sammanhang men ännu inte lett till någon lagstiftning (se bl.a. SOU 2011:45 s. 291 ff. och s. 352 ff.). Mot denna bakgrund kan det i och för sig finnas ett prejudikatintresse i att Högsta domstolen uttalar sig angående dessa frågeställningar.

Enligt min uppfattning är dock förevarande mål inte något lämpligt mål för en sådan prövning. Som jag angett ovan står det enligt min uppfattning klart att tingsrättens beslut, inte minst såsom det i detta fall är avsett att verkställas, inte står i strid med beslagsförbudsreglerna och heller inte kan på något sätt anses oproportionerligt.

Omständigheterna i detta ärende skiljer sig också i allt väsentligt från de fall som tidigare prövats (och även de som varit föremål för JK och JO:s uttalanden). I de fallen har det nämligen varit fråga om att ta en journalists dator m.m. i beslag i syfte att göra en allmän genomsökning av de i beslag tagna föremålen (se t.ex. Hovrätten för Övre Norrlands beslut den 27 mars 2015 i mål Ö 198-15). I detta fall vet polis och åklagare redan från början exakt vad det är för material de behöver. Detta innebär i sin tur att risken för att källskyddade uppgifter avslöjas kan elimineras.

Jag vill slutligen framhålla att det här nu pågår en förundersökning avseende mycket allvarlig och samhällsfarlig brottslighet där den fortsatta utredningen kan vara avhängig den åtgärd som domstolarna genom det nu överklagade beslutet tillåtit. Det sitter tre personer frihetsberövade såsom på sannolika skäl misstänkta för grovt rån. Mot denna bakgrund och med beaktande av när ett slutligt avgörande från Högsta domstolen i så fall tidigast kan förväntas finns det en påtaglig risk för fara i dröjsmål och därmed också en påtaglig risk för att den fortsatta brottsutredningen kan komma att äventyras. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning

Jag åberopar inte någon bevisning

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum Malmö
Västerorts åklagarkammare i Stockholm (AM-73477-15)
Kammaråklagaren Charlotta Tanner